

„Jobb polgárt,
jobb bazafit,
s jobb embert
nevelni,
ez a
népfőiskola
célja 99

(Móricz)

MN

A Magyar
Népfőiskolai Társaság
negyedévenként
megjelenő folyóirata

VII. évfolyam,
3. szám
2000. ősz

MŰVELŐDÉS ♦ NÉPFŐISKOLA ♦ TÁRSADALOM

A Szent István Egyetem a Magyar Népfőiskolai Társasággal együttműködésben augusztus 25-én egésznapos fórumot szervezett Gödöllőn. A találkozó „stratégiai” célja volt az értelmiség közösségi szerepvállalása legjobb hagyományainak feltámasztása, az értelmiség és a társadalmi többség között kialakult elszigeteltség és szakadék csökkentése. A közelebbi és gyakorlatibb cél pedig egy egyetemi-főiskolai és akadémiai, oktató és kutató értelmiségi körből szerveződő tanácsadói terület megalakítása, melyre a jövőben előadói és támogatói minőségben számíthat a népfőiskolai mozgalom.

A konferencia alaphangját *Szendró Péternek*, a Szent István Egyetem rektorának megnyilatkozásai adták meg, melyek az egyetem vezetőinek azon határozott szándékáról tanúsítottak, hogy a vidéki munkára készülődió értelmiségi nemzedéket felkészítsék némiképpen az emberi erőforrás fejlesztése terén sok helyen már jól bevált népfőiskolai tevékenységre is.

A program másik fontos pillére volt *Meskó Atrilának*, a Magyar Tudományos Akadémia alelnökének áttekintése a magyar szellemi közélet helyzetéről és a vidék kulturális problémáiról.

Műveltség és társadalom – a társadalmi demokrácia fejlesztésének követelményei címmel *Biró Zoltán* irodalomtörténész tartott felrészű előadást, a különböző

témakörök felkért hozzászólói *Gyulay Endre* megyéspüspök, *Kindler József* egyetemi tanár, *Sum István* főosztályvezető (Oktatási Minisztérium) és *Herbert Hinzen* igazgató (DVV Nemzetközi Együttműködési Intézet) voltak.

A fórumon beszámoltak munkájukról és törekvéseikről az országos népfőiskolai szervezetek (KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom, Lakitelek Népfőiskola, Magyar Népfőiskolai Collégium, Magyar Népfőiskolai Társaság) vezetői is, majd a „tanácsadó testület” megalakításával kapcsolatos élénk vita következett (eredményéről lásd alább a Magyar Népfőiskolai Műhely állástoglalás-tervezetét).

A Műhely megalakítása reményeink szerinti csak kezdete egy szélesebb körökre is kiterjedő értelmiségi összefogásnak.

Az előadások és a viták teljes anyagát technikai okokból természetesen nem tudjuk e hasábkokon közölni, de örömmel használjuk föl a lehetőséget, hogy *Kindler József* megírt hozzászólását és *Biró Zoltán* szerencsésen rögzített előadásának kissé rövidített, szerkesztett változatát közreadhajuk.

Külön köszönettel tartozunk *Kindler professzornak*, amiért nemis veretű *Röpke-idezeténel* ötletet adott szerkesztőségünknek további, az „elit” és a „nép” viszonyát érintő klasszikus idézetek felkutatására (lásd szerkesztőségi cikkünket).

Felbívás a magyar értelmiséghez

A magyar népfőiskolai mozgalom szervezői és irányítói felhívással fordultak a művelt magyarság ügye iránt felelősséget érző értelmiség bármely szakma- és hivatásbeli képviselőjéhez, különösen az egyetemen és főiskolák tanáraihoz, oktatóihoz, a Magyar Tudományos Akadémia tudósaihoz, tudományos kutatóihoz, hogy megnyerjék erkölcsi-szellemi támogatásukat a népfőiskolai munka színvonalának és rangjának emeléséhez, közzégyé tételéhez.

Ma már tapasztalat alapján szólhatunk arról, hogy míg az előző rendszer adminisztratív akadályokkal korlátozta a maga ideológiai és politikai kizárólagosságát, addig a népfőiskolai mozgalomnak és kezdeményezéseinek, addig a rendszerváltás elmúlt évtizedében a nép nagy többségének – benne az értelmiség zömének – az egyszisztenciális küzdelem vagy éppen a létbizonytalanság szorongató érzése kötötte le figyelmét, erejét és idejét.

Többségükben romlottak a művelődési intézmények létfeltételei is. A politikai-társadalmi változások, a pártrendszeres demokrácia átalakuló időszakok, a többségképpen, de túlzott mértékben átpolitizálta nemcsak a közéletet, hanem a magánéletet is. Előbb a közérdeklődés természetes módon kapcsolódott mindezen politikai élet változásaihoz, történéseihez, majd a családások kiábránduláshoz és közönyhöz vezettek és ezt nemcsak a politikai, hanem a különféle

E két fogalom összetartozását a legutómóreb-
ben talán Czertler Jenő agrár- és szociálpoli-
tikus (1879–1953) meghatározása érzékelteti:
„A népfőiskola lényege a kultúránkatke-
zés, amely az intelligencia tanításra képes
tagjait és a fizikai munkát végző földműves-
osztály válogatott egyedeit szervezetterten és
rendszeresen összekapcsolja, hogy az addig
két külön kultúrában élő osztály a nem-
zeti műveltségben közös nevezőre jusson.”
(*A Néptanítók Lapja* 1920/21. évfolyam 1.
számában megjelent írás hozzáférhető a
szerzőnek *Mezőgazdaság és szociális kér-
zés* című gyűjteményes kötetében is. Szá-
zadvég Kiadó, 1995.)

E „kultúránkatkezés” közelebbi céljáról s
az „intelligencia” társadalmi szerepéről, tör-
ténelmi felelősségéről ekképpen fogalmaz
jó két évtizeddel később *Bibó István*:

„Mindemellett próbáljuk meg tisztázni
azt: *mi az elit helye a társadalomban?* Két-
ségelem, hogy eddig még az emberiségnek
semmilyen része nem csinált kultúrát és tár-
sadalmi szervezetet valamiféle elit nélkül.
Hogy ennek az elinek a feladata a társada-
lom vezetése, az szinte közhely. A társada-
lom azonban elsősorban nem azért van
elitre szüksége, hogy legyen, aki vezesse: er-
re akad vállalkozó akkor is, ha elit nincs. Vol-
tak olyan társadalmak is, amelyekben a veze-
tői kiválasztást minden különösebb rend-
nélkül a legprimitívebb s a legidősebb
emberi képességek és indulatok irányították:
az lett a vezető, aki valamilyen fizikai
vagy szellemi képességével terrorizálta vagy
szuggesztívja alá tudta vonni a közösséget, s
addig maradt vezető, amíg egy nála erősebb
ki nem ütötte a nyeregből. Az elit feladata
azonban több és szélesebb, mint a társada-
lom vállalkozásainak, akcióinak a vezetése.
Az elit legfőbb szerepe az, hogy az élet élési-
re, az emberi helyzetekben való erkölcsi vi-
selkedésre s az emberi szükségletek mélyíté-

*Illyés Gyula, Kerekké Mibály, Kovács Imre, Né-
meth László, Szabó Pál, Veres Péter.*” Ez alka-
lomra „Boldizsár Iván kidolgozott egy népfő-
iskola alapítására vonatkozó tervet. Veres Pé-
ter kitűnő tanulmányban elemezte a népfőis-
kolák anyagát, tehát azt a tanulni vágyó ifjúsá-
got, akiről szó lehet.” Németh László level-
ben jelezte, hogy nem tud az összejövetelel
megjelenni, de felajánlotta svábhgyi villáját
a megalkandó népfőiskola céljaira. (Nem
rajta múlt, nem is a többi írón, hanem az álla-
mi bürokrácián, hogy a „Magyar Írók Első
Népfőiskolai Községe” nem tudott létrejón-
ni. Ez azonban egyáltalán nem gátolta meg az
írókat, hogy más – egyházi vagy világi erők jó-
voltából, bárhol az országban létrejöjten – nép-
főiskolák lelkes előadói legyenek.

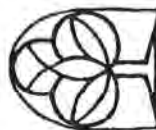
Érdemes rajta elgondolkodni, hogy ha
hátszerelel éppen nem is kapott, milyen sze-
lek dagasztották mégis a ’30–’40-es években
a magyar népfőiskolai mozgalom viatorlát.

A második bősorkorszak

Ha eltérünk az 1945–1948-as koalíciós
időktől, amikor lényegében a korábbi alapo-
kon, s több egymással versengő párttól még
„frissítést” is kapva éledt újjá a mozgalom –
míg a verseny el nem dőlt, és a győztesek
számára fölőselegessé válván, le nem fejezték
– gyakorlatilag a diktatúra „puhulásától” a
rendszerárváltásig nyúló időszakot tekinthet-
jük a második aranykornak.

Hadd idézzünk néhány nevet egy előadói
listáról, mely témakörönként csoportosítva
70 (!) tudóst, íróst és művészt ajánl „beszél-
gető- és eszmecsereársnak” – azon meg-
jegyzéssel, hogy: „Akkiket a névsorba felvet-
tünk, már mindannyian ismerik a népfőis-
kolai együtletek sajátosságait s örömmel
vettek részt eddig is a munkában.”

Folytatása a 2. oldalon

művelődési törekvések, mozgalmak is megszenvedték.
Talán elmondhatjuk, hogy az átalakulás sok tekintet-
ben, erkölcsi és szellemi értelemben is súlyos vesztesé-
gekkel járó szakaszán újítottunk. A magyar értelmiség
a jövőben nagyobb eséllyel töltheti be szakmáján túli, ál-
talánosabb értelmiségi hivatását. A világ alakulását, a
globalizáció nyilvánvaló veszélyeit és az európai integrá-
ció várható hatásait tekintve azonban, minden eddigi-
nél nagyobb és bonyolultabb feladat előtt áll az egye-
 ember is, a nemzet is, ha meg akarja őrizni hagyomá-
nyos humán értékeit és nemzeti nyelvét, kultúráját.

A népfőiskolák eddig is igyekeztek a művelődés esz-
közeivel segíteni a hazai és a kisebbségi sorba került
magyarság megmaradását. A magyarság egészének, it-
hon és túl a határokon, fel kell készülnie arra a megma-
radásért való újabb harcra és arra a népek-nemzetek
közötti versenyre, amelyet helyzetünk és a világ megha-
tározó erői várhatóan ránk kényszerítenek. E kénysze-
reket alakítsuk erényvé a magunk boldogulására, for-
dítsuk javunkra a kényszerítő erőket: tágiúsuk és gazda-
giúsuk a magyar nép művelődő, tájékozódó köréit, pon-
tosságuk ismereteinket a világról és önmagunkról, erő-
sítésük és tisztításuk az egész magyarság öntudatát! Ehhez
szükség van az állam közreműködésére is, de nélkülöz-
hetetlen az értelmiség élesztő, segítő részvétele.

Meggyőződésünk, hogy a népfőiskolai mozgalom
változatos, sokszínű tevékenysége méltó feladatokat és
kereteket kínál a színvonalas értelmiségi munkához.
Ennek az együttműködésnek az elmélyítésért fordu-
lunk most a magyar értelmiséghez. Segítsük együtt a
társadalom autonóm közösségeinek kialakulását min-
denütt, ahol magyarok élnek, falun és városban, külön-
féle egyesületekben és társaságokban, a magyar népfő-
iskolai mozgalomban!

*Teremtsük meg együtt azt, amit elődeink java ábi-
tott mindíg: a minőség magyar társadalmát!*

Gödöllőn, 2000. augusztus 25-én,

A millenniumi Szent István Egyetemi Napok
forumának szervezői

A népfőiskolák és az értelmiség

Folytatás az 1. oldalról

„(...) 2.) A magyar társadalom jellemzői, politikai rendszer, önkormányzat, demokrácia:

Bihari Mihály (politológus), ELTE Jogi Kar

Gombár Csaba (politológus), MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet

Hankiss Elemér (szociológus), MTA Szociológiai Intézete

Schmidt Péter (közigazgatási jogász), ELTE Jogi Kar

Vass Csaba (szociológus), Hazafias Népfőnt Országos Tanácsa Társadalompolitikai Osztály vezetője

(...)

8.) Történelem:

Benda Kálmán (történész), MTA Történettudományi Intézete

Gergely András (történész), MTA Gyarmati György (történész), MTA Történettudományi Intézete

Kosáry Domokos (történész), MTA Történettudományi Intézete

Salamon Konrád (történész), MTA Szabó Miklós (történész), MTA Történettudományi Intézete

(...)

11.) Értéktrend, erkölcs:

Kamarás István (író), szociológus), OKK Művelődéskutató Intézet

Makovecz Imre (építész), Makona Építészeti Iroda

Ratkó József (költő) Szilágyi Ákos (író)

12.) Művelődés, oktatás:

Andor Mihály (szociológus), OKK Művelődéskutató Intézet

mára – összpontostanti gondolatokat a várható fizetség – hogy azt ne mondjuk, a „money” – helyett. És minden egyéb *külső* elismerés helyett.

Lehet, hogy e kívánságunkkal némileg ellentmondunk egyik-másik ismeret és divatos közgazdasági vagy szociológiai elméletnek, mégis a fenti következtetésre kell jutnunk az értelmiség dolgát illetően. Ugyanakkor, ha nem akarunk elszakadni a valóságtól,

Bíró Zoltán

azt is be kell látnunk, hogy az értelmiségi szerep önmagában (szociológiai jellemzőit tekintve) nem kíván az embertől semmiféle „áldozatot”, aszkézist, önmegtartóztatást. És főképp semmiféle „kegyes gesztust”, semmi szerepjátszást. Csupán a *szereppel való őszinte és teljes azonosulást*. E megőzőződésünket alátámasztja Bibó Ist-

„elit”, hanem az „alsóbb néposztályok” körében is – a gyakorlati politikáról és az ország jövőjéről olykor homlokegyenest ellenkezően vélekedő személyek és csoportok között. A „sorsközösség” eszméje erkölcsi köte-

Meskó Attila

ség érdekei iránti érzékkel csinálja.” Miközben teljesen egyetértünk Bibóval – és mondandóját napjainkra vonatkozóan is érvényesnek érezzük –, hogy a társadalom elítélnek nem karitatív munkával kellene elkenődöznie szakmai mulasztásait, fölmerül bennünk a kérdés: vajon a nemzeti *szellemi pallérozásának feladatait illetően* sem szabad többet kívánnunk „önmaga megvalósításánál” – legalább *alkotó értelmiségünktől?*

Amely réteg – jöllehet az idézett Bibó-tanulmány nem hűz éles határvonalat – tudvalevőleg a történelem során még eddig soha nem volt azonos a társadalmi (gazdasági és politikai) ellittel. Az ifjú tudós – akinek társadalomszemlélete a jogtudomány felől tartott a szociológia irányába – a maga korában mégis némi joggal állapíthatott, hiszen a két világhábo-

meg elit nélkül kezd élni, maga szabja meg szórakozását, életmódját, felkel a kiválóak ellen, fitymet hány ideáljaira, hegyke és renitens.

(...)

Felületes dolog Európa válságát a gazdasági válsággal azonosítani. A gazdasági válság is csak egy nagyobb tehetetlenség tünete. Európa igazi betegsége, hogy megduzzadt élettereje számára nem képes megfelelni programot találni. Nincs vállalkozás, amely méltó járomba fogná a magukra maradt tömegeket. Ortega a társadalom életét dinamikusnak látja. Jelvénye a nyíl, amely emelkedik vagy esik. A társadalmak addig élnek igazán, amíg új programokban tudják felülmúlni a régieket; a céltalan társadalom elpusztul, vagy megdermed. Ha Európában egy új nemesség szolgálatra nem tudja szorítani azt a friss barbár erőt, melyet a tömegek felkelése hoz, az európai kultúrának vége; ami annál nagyobb baj, mert örököse sem nyugaton, sem keleten nincs.”

(*Németh László: Ortega: la rebelión de las masas. Tanu, 1932.*)

[A spanyol esszé *A tömegek lázadása* címmel vált ismertté Magyarországon.]

Hogy ne az íróember sötét próféciájával zárjuk gondolatfüzünket, hadd idézzük végül egy társadalomtudós gondolatait az „első hátsóorszában” első számú példaképpé magasított elit-személyiségről, *Széchényi Istvánról* – aki egyébként még oly mértékig sem a „köznéppel” való közvetlen kapcsolatának köszönheti le-

Kindler József

lességévé tette a legszélesebben értelmezett elitnek, hogy vállára vegye a „nemzetnevelés” nemes és szent terhet. Ezért vállaltak részt elitünk közül annyian a '30-as és '40-es években – a háború kellős közepén is – a népfőiskolai munkából.

Természetesen nem kívánhatunk hasonló „sokkhatásokat” és háborús körülményeket, de ha azt akarjuk, hogy a véleményformáló értelmiség – a szélesebb elit támogatását is élvezvén – részt vegyen társadalomformáló nevelőmunkánkban, meg kell találnunk azt a *vezéreszmét*, amelyre siker-

Konczi Gábor, MM Vezetőképző Intézet

Mihály Ottó (neveléskutató), az OPI IKFK vezetője

Vitányi Iván (szociológus), az OKK főigazgatója

(...)
(Ányulás a népfőiskoláknak 1987/88-ra. Szerk. Tóth János. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Népfőiskolai Tanácsa, 1987. Olvasható: Az újrászűlés krónikája című dokumentumkötetben. A Magyar Népfőiskolai Társaság kiadása, 1998)

Talán e néhány kiragadott név is érzékelteti, milyen széles és sokszínű volt a rendszerváltás előtti években az az értelmiségi kör, mely szívesen megosztotta társadalmi, kulturális és politikai kérdésekkel kapcsolatos gondolatait az állampolgárok szélesebb körével.

Lesz-e harmadik bőskorszak?

A különféle körök szétterjedése és összezavarodása közismert történeti tény, e helyen nem szorul elemzésre; a mi számunkra itt és most csak az a kérdés vetődhet föl, hogy szükségesszerű-e vajon a magyar szellemi élet „skizmájának” állandósulása.

Kétségtelen, hogy ahol egy párt van, ott könnyebben létrejön a konszenzus (ellene), mint ott, ahol az értelmiség *aktívan* politizálhat. De vajon szükség-e, hogy az értelmiség magasabb szabadságfok elérését remélhesse a politikai karriertől, mint az elmélyült szakmai munkától?...

A világ makrofolyamait bajos megváltoztani. Az emberi természet is. Személyes értékrendünk tekintetében talán még van valamelyes jártékunk. Megpróbálhatnánk olykor *értelmiségiként* gondolkodni. *Legálább munka közben a megoldandó feladatra – ha úgy adódik: problém-*

rú közti elit – legalább a szavak szintjén – egységes eszmei alapokon állt. A trianoni trauma és a revízió, a „feltámadás” vágyalma széles körű érzelmi konszenzust teremtett nemcsak az

Heribert Hinzen

rel hivatkozhatunk, amikor jobb szakembereket rosszabbul fizető munkák vállalására szeretnénk felkérni.

Talán nem járunk a feltevésekben, ha azt feltételezzük, hogy ma legkönnyebben *biológusok keresztl* közelíthetjük meg, és legbiztosabban *egzisztenciális fenyegetettségük* fellillantásával gondolkodtathatjuk el az embereket. Hadd tegyük ezt *Németb László* szavaival, aki a maga idején házában is nagy hatású *Ortega-könyv* kapcsán fejt ki gondolatait:

„A társadalmi élet alapjelensége a kiváló utánsága. Az elit megteremti egy kor életstílusát, kitűzi céljait, az átlagember pedig átvesszi, nem is annyira külső, mint belső kényszerből: azért, mert maga nem tud a határom céljaival szemben önálló célokat kitűzni. Akármelyik történelmi korszakot nézzük, elit és tömeg közt megtaláljuk az utánság társadalom-fenntartó köteleit. Ortega szerint a mi korunk hallatlan újsága, hogy a tö-

gondás hírt, mint akár újkor barátnéja, a Makfalván kollégiumot alapító báró *Wesselényi Mikélos*.

„Ő az első, legmélyebb, gyökeres nemzetevelünk, aki tudva-tudja, hol kell kezdeni minden reformot: *új közszellem* megteremtésén. Ehhez írók, költők, tudósok és publicisták kelleneek – új szellemkulturális elit, – nem pedig új berendezések, paragrafusokra járó kulturális intézetek.

Csak a szellem az, mely egy intézménybe – a nemzetbe is – lendületet hoz, csak a szellem a történeti dinamikus tényezője. Szelleme pedig csak igazi személyiségnek lehet. Tudja ezt a közhit is, mely a köznyelvben nyilatkozik meg, midőn arról szól, hogy »valaki lelket önt« valamibe. Minden egyéb: csak eszköz, – egy intézmény is. Eszerint gyakori tévedésnek kell minősítenünk, ha államférfiak s közemberek egy intézményt, pl. iskolát, mintegy önálló, szellemteremtő tényezőnek, nevelő faktornak próbálnak tekinteni. Az iskola csak jól kikalkulált transzformátor, nem több. A transzformátorról pedig közudomású, hogy áramot nem termel. Így a tudós és művészeti intézmények sem dinamikusak önmagukban. Csak az dinamikus, ami bennük személyi elem, vagyis szellem.”

(*Dékány István: Széchenyi elit-önütadata. Különlenyomat a Társadalomtudomány 1941. évi 5. számából.*)

„Ez romantikus felismerés” – állapítja meg a huszadik századi szociológus elemző. „Valóban” – teheti hozzá a még későbbi utókor. – De az is tény, hogy az arisztokrata huszárcapitány-nak sikerült a maga idejében olyan élő és ható „civil” (köz)szellemet ki-szabadítania a palackból, amelyet a pironkodó törpe szellemcskéék hada azóta sem tudott sem agyonhallgatás-sal, sem agyonmagasztalással teljesen visszagyomósztolni.

Forum a millenniumi Szent István Egyetemi Napok keretében